

V Міжнародна науково-практична конференція

95-їй річниці від дня заснування
Сумського державного
педагогічного університету імені
А. С. Макаренка присвячується

ОСОБИСТІТЬ У КРИЗОВИХ УМОВАХ ТА КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЯХ ЖИТТЯ

28 лютого – 1 березня 2019 р.

МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЇ

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
кафедра психології

Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України
лабораторія методології і теорії психології

Сумський державний університет
кафедра психології, політології та соціокультурних технологій

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди
кафедра психології

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
кафедра психології

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
кафедра практичної психології

Гродненський державний університет імені Янки Купали (Білорусь)
факультет психології

Державний педагогічний університет імені
Національної комісії з питань освіти у Кракові (Польща)
кафедра психології

Казахський національний педагогічний університет
імені Абая (м. Алмати, Казахстан)
кафедра загальної і прикладної психології

Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної
роботи НАПН України

Навчально-методичний центр психологічної служби Сумського обласного
інституту післядипломної педагогічної освіти
Академія наук вищої освіти України

95-й річниці від дня заснування Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка присвячується

ОСОБИСТІТЬ У КРИЗОВИХ УМОВАХ ТА КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЯХ ЖИТТЯ

МАТЕРІАЛИ

V Міжнародної науково-практичної конференції
28 лютого – 1 березня 2019 року

Суми – 2019

УДК: 159.923:[316.4(082)+316.613.5]
ББК 88.372я431
О 72

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
навчально-наукового Інституту педагогіки і
психології Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка
(протокол № 7 від 26.02.2019 р.).

Редакційна колегія:

Кузікова Світлана Борисівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Абрамцов Рафал – доктор PhD, завідувач кафедри психології Державного педагогічного університету імені Національної комісії з питань освіти у Кракові (Польща)

Вертель Антон Вікторович – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Єрмакова Наталія Олександрівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Зливков Валерій Лаврентійович – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач лабораторії методології і теорії психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Пухно Світлана Валеріївна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Ракицька Анна Вікторівна – кандидат психологічних наук, декан факультету психології Закладу освіти «Гродненський державний університет імені Янки Купали», (м. Гродно, Білорусь)

Сатова Акмарал Кулмагамбетівна – доктор психологічних наук, професор завідувач кафедри загальної і прикладної психології Казахського національного педагогічного університету імені Абая (м. Алмати, Казахстан)

Сафін Олександр Джамільович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Хомич Галина Олексіївна – кандидат психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди,

Хомуленко Тамара Борисівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди

Щербак Тетяна Іванівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

О 72 Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (28 лютого – 1 березня 2019 року, м. Суми) / Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2019. – 476 с.

Збірник містить матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя», що висвітлюють теоретичні та практичні результати досліджень проблем особистості в контексті її життєвого шляху, в умовах особистісних, міжособистісних і суспільних криз. Особливу увагу приділено питанням збереження психічного здоров'я та надання психологічної допомоги людині в консультативно-терапевтичній практиці.

© Колектив авторів, 2019

Видано в авторській редакції

© СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2019

Жванія Т.В. Розвиток емоційної готовності майбутніх психологів до професійної діяльності	399
Карпинский К.В., Гутовская В.Б. Влияние объективных факторов на субъективное восприятие сотрудниками бессмысленности трудовой деятельности	403
Крученко С.І. Розвиток витривалості як необхідної фізичної якості особистості під час занять спортом	407
Кузікова С.Б., Богород О.А. Атрибутивний стиль як чинник стресостійкості особистості у кризових ситуаціях життя	410
Кузьменко Т.М. Дослідження процесу самореалізації особистості з проявами емоційної нестабільності у напружених ситуаціях життєдіяльності	412
Кучер І.В., Гаркавіна С.М. Вплив фізичних навантажень на психологічну підготовку спортсменів та їх значення у процесі тренування	416
Москаленко І.М., Залюбівець М.В. Дослідження фізичного розвитку та рівня здоров'я студенток 15-18 років відділення технологічної освіти професійно-педагогічного коледжу Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка	419
Мусянко О.В. Фітболгімнастика у формуванні правильної постави та профілактиці плоскостопості у дошкільників	424
Николаенко А.С. Психологические условия усиления стрессоустойчивости работников социальной сферы	426
Оверчук В.А. Проблема мобінгу у робочому середовищі України	429
Pashchenko Y.Y., Li Hui Research on satisfaction with corporate social responsibility provided by chinese private enterprises from the employees' perspective	433
Попович І. С., Ярмуратій К.А. Дослідження соціально-психологічної адаптації військовослужбовців до військової служби	436
Радчук Г.К. Проблема розвитку стресостійкості у військовослужбовців	439
Сатова А.К., Жусипбекова Н. Социально-психологические аспекты агрессивного поведения и преступности среди несовершеннолетних	442
Сафін О.Д. Методологічні засади використання діалектичних стратегій психологічного впливу у контексті гармонізації смислової сфери ветеранів бойових дій	445
Сіроха Л.В. Щодо питання професійного вигорання працівників правоохоронних органів	449
Скиба О.О. Використання методів донозологічної діагностики в оцінці функціонального стану організму юних спортсменів	452
Теслик Н.М., Пархоменко О.В. Термінальні ціннісні орієнтації спортсменів	455
Ткачова Н.М., Гайдукова В.Л. Туристично-краєзнавча робота з дітьми дошкільного віку як один із аспектів патріотичного виховання	458
Харченко Т.Г. Психологічна підтримка старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення III рівня у становленні самооцінки	461
Хомич Г.О., Войтенко О.В. Соціалізація особистості в складних умовах життя	464
Черкаська Є.Ф., Зликов В. Л. Розвиток емоційної стійкості педагога в період проведення модернізації освіти	468
Луценко Ю.А. Профілактика професійного вигорання у надавачів психосоціальних послуг населенню, що постраждало внаслідок військових дій на сході України .	473

Радчук Галина Кіндратівна

доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Сьогодні, коли Україна перебуває в стані війни, зростає необхідність формування у особового складу військовослужбовців психологічної готовності до дій під час військових конфліктів. В умовах оперативно-службової діяльності, перебування психіки під постійним впливом негативних стресових чинників може перерости у бойову психічну травму з важкими наслідками для здоров'я людини, що може мати негативні прояви у психіці військовослужбовця впродовж всього життя, через багато років після закінчення війни. Водночас і успішність професійної діяльності військових багато в чому залежить від рівня стресостійкості, їх здатності долати наслідки впливу підвищених навантажень на психіку, їх уміння успішно протистояти впливу різноманітних стресогенних чинників, зберігаючи при цьому високу працездатність.

Бойова діяльність військовослужбовців відбувається в особливих і екстремальних умовах. Умови, що висувають підвищені вимоги до військовослужбовця, називаються особливими умовами службової діяльності [1, с. 6]. Особливі умови професійної діяльності військовослужбовців, що висувають підвищені вимоги, є причиною помилок і зривів у службі, у виконанні функціональних обов'язків, незадовільно впливають на працездатність людини, стан її здоров'я, психічний і психофізіологічний стани.

Особливі умови службової діяльності завжди пов'язані з впливом екстремальних чинників або виникненням екстремальних ситуацій. У залежності від періодичності, частоти їх виникнення і тривалості розрізняють такі особливі умови службової діяльності військовослужбовців:

1. Особливі умови службової діяльності, що відповідають тим ситуаціям, коли діяльність пов'язана з епізодичними діями екстремальних чинників.
2. Екстремальні умови службової діяльності (як крайня форма особливих умов), пов'язані з постійною дією екстремальних чинників [1, с. 7].

Сутність особливих і екстремальних умов така, що вони існують об'єктивно й їх принципово неможливо змінити, що виключає можливість активного впливу на них і створення для особового складу функціонального комфорту.

Сучасні умови, у яких працюють військовослужбовці, можна повною мірою назвати екстремальними, тому що вони супроводжуються значними психоемоційними навантаженнями, викликаними: високою відповідальністю за прийняті рішення; достатньою складністю виконуваних функцій;

прискореним темпом діяльності; об'єднанням неоднакових за метою дій в одній діяльності; обробкою значної за обсягом інформації; дефіцитом часу на прийняття рішення [1; 2; 3].

Проблема прогнозування поведінки людей в екстремальних умовах діяльності, а також оцінювання вірогідності збереження їхнього здоров'я і працездатності після впливу екстремальних факторів завжди привертала увагу дослідників (Ю. Бабаян, В. Бодров, О. Бойко, С. Колесніченко, М. Мічурін, Є. Потапчук; І. Приходько, М. Савчин, О. Тімченко, Л. Шестопалова, Н. Юр'єва та ін.). Науковці вказують на те, що стрес – це звичний для організму людини стан, викликаний будь-якими неочікуваними впливами (внутрішніми чи зовнішніми) на його функціонування. Більшість таких стресових станів для організму ніякої загрози не становлять і є навіть корисними як активатори. Але якщо такий вплив стає надмірним (за силою чи тривалістю) – тоді й настає стан, який має назву – «дистрес», що негативно впливає як на організм, так і на психіку людини.

Стресостійкість характеризує міру здатності особистості пережити стресову ситуацію, зберігаючи при цьому внутрішню збалансованість, не знижуючи успішність професійної діяльності. Висока стресостійкість забезпечує виконання професійних обов'язків в екстремальних умовах, збереження працездатності і здоров'я особистості після впливу екстремальних чинників зовнішнього середовища. Низький рівень стресостійкості, нездатність людини протидіяти стресам призводять до негативних наслідків у психічній, соціальній, професійній і поведінковій сферах – різноманітних проявів посттравматичних стресових розладів [1; 2].

Аналіз актуального стану досліджень у цій галузі свідчить про те, що проблема стресостійкості особистості недостатньо розроблена. У науковій літературі досі не має єдиного розуміння терміну «стресостійкість». Більшість авторів як синонім вживають термін «емоційна стійкість», механізми і сутність якої вивчено краще.

Узагальнено можна стверджувати, що сутність поняття «стресостійкість» базується на двох тезах: 1) це здатність підтримувати оптимальну працездатність і ефективність діяльності в напружених ситуаціях; 2) це здатність особистості зберігати оптимальний психічний стан під час впливу негативних чинників.

Відтак, під стресостійкістю розуміємо окремий випадок психічної стійкості, що виявляється внаслідок дії стресових чинників, а її специфічність буде визначатися конкретним видом діяльності.

Аналіз праць, присвячених досліджуваній проблемі, засвідчив, що детермінантами стресостійкості є об'єктивні і суб'єктивні обставини, а саме: характеристики стресової ситуації та індивідуально-психологічні характеристики [1; 2; 3]. На стресостійкість особистості впливають вроджені особливості організму, особистісні властивості, чинники соціального оточення (А. Біллінгс, О. Бойко, В. Корольчук, В. Крайнюк, Р. Моос, К. Новак, А. Романишин, Ю. Щербатих, Н. Юр'єва, С. Яковенко та ін.).

- Серед внутрішніх чинників значення мають особистісні характеристики:
- рівень загального інтелекту військовослужбовця (загальна обізнаність, пізнавальна гнучкість, практичне і критичне мислення, координація здібностей);
 - рівень особистісної стабільності (надійність, опірність щодо стресових чинників, упевненість у собі, вміння діяти в команді, комунікативна здібності);
 - відсутність напруженості, тривожності і психопатологічних симптомів;
 - психодинамічні властивості військовослужбовців (емоційна стійкість, тривожність, інтровертованість чи екстравертованість, переважаюча орієнтованість людини у діях на зовнішній або внутрішній контроль тощо) [1].

Важливо зазначити, що найбільш характерною об'єктивною умовою бойової обстановки є постійна загроза життю військовослужбовця. В ситуації цієї загрози військовослужбовець вимушений діяти і, цілком природно, постійно реагує на неї. Ця реакція проявляється через почуття страху, що повторюється, що може зламати психічний опір організму, привести до емоційного зриву чи до психічного виснаження. Постійна напруга накопичується на основі страху смерті і інстинкту самозбереження. Тривалий вплив екстремальних умов призводить, на думку дослідників, до негативних психічних станів зі змінами в поведінковій, пізнавальній та емоційній сферах. Багато психічних станів, що спостерігаються при виникненні екстремальних ситуацій, можуть мати характер так званих психогенних розладів.

Стресостійкість і навички управління стресом забезпечують військовослужбовцю здатність здійснювати ефективну діяльність у стані стресу, зберігаючи при цьому своє здоров'я і дієздатність під час виконання ним нової або складної для себе діяльності в умовах високої невизначеності, небезпечності або цейтноту, коли він знаходиться у нересурсних станах (втоми, дискомфорту, емоційного збудження або апатії тощо) [1].

Таким чином, ми визначаємо стресостійкість як структурно-функціональну, динамічну, інтегративну властивість особистості, як результат процесу зіткнення індивіда зі стресогенними чинниками. Стресостійкість як інтегративна властивість особистості передбачає взаємодію з усіма структурними характеристиками психіки як під час, так і після дії стресогенних чинників. Отже, стресостійкість особистості має багаторівневу детермінацію і зумовлена як характеристиками зовнішнього середовища, так і особистісними властивостями.

Аналіз літературних джерел, де висвітлюються психологічні механізми стресостійкості, показав, що найчастіше виокремлюють два їх типи: механізми психологічного захисту і копінг-стратегії, або механізми долання стресу. Більшість дослідників розглядають механізми психологічного захисту і механізми копінг-поведінки як способи адаптації до стресової ситуації, визначаючи копінг-поведінку як стратегію дій особистості, спрямовану на усунення ситуації психологічної загрози.

Отже, поняття стресостійкості розглядається переважно як здатність до соціально-психологічної адаптації в складних ситуаціях, забезпечення при цьому успішної професійної діяльності, збереження працездатності і здоров'я.

Таким чином, недостатня розробленість проблеми стресостійкості та її актуальність у сучасних умовах потребує нових підходів до визначення сутності цього феномена, його структурних елементів та формування у процесі військової підготовки. Визначення оптимальних шляхів підвищення стресостійкості військовослужбовців та виявлення потенційних ресурсів її розвитку є актуальним науково-прикладним завданням психологічного забезпечення їх професіоналізації.

Література

1. Романишин А. М., Бойко О. В. Первинна психологічна допомога і реабілітація в бойових умовах. Львів, 2014. 121 с.
2. Юр'єва Н. В. Дієвість набутої системи стресостійкості військовослужбовців підрозділів з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні та психологічні науки. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2015. № 1(74). С. 157 – 171.
3. Яковенко С. І., Яковенко Т. М. Психічна стійкість військовослужбовців до впливу екстремальних чинників. К.: КВГІ, 2008. 265 с.

Сатова Акмарал Кулмагамбетовна

доктор психологических наук, зав. кафедрой общей и прикладной психологии Казахского национального педагогического университета имени Абая (Алматы, Казахстан),

Жусипбекова Назым

магистрант

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ АГРЕССИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ И ПРЕСТУПНОСТИ СРЕДИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Как известно, молодое поколение является естественным резервом социального развития любого государства, поэтому недостатки условий, обеспечивающих успешную социализацию молодежи, ее интеграцию в общественную и экономическую жизнь страны всегда вызывают тревогу со стороны исследователей и определяют актуальность данной темы.

Проблема агрессивного поведения и преступности среди несовершеннолетних в современном обществе приобрела особую остроту. Об этом свидетельствует статистика. Так, например, согласно сведениям Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры РК (далее Комитет) из общего числа лиц, совершивших уголовные правонарушения за 9 месяцев 2017 года, 2241 или 2,5% несовершеннолетние. В их числе, совершившие преступления в возрасте: